

NYKSTANČIŲ LAUKINĖS FAUNOS IR FLOROS RŪŠIŲ LIETUVOS RESPUBLIKOJE ĮVEŽIMO IR IŠVEŽIMO KONTROLĖ

Danguolė Povilauskienė

Mykolo Romerio universitetas
Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas
Finansų ir mokesčių katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4521
Elektroninis paštas danguolep@mruni.eu

Pateikta 2014 m. vasario 10 d., parengta spausdinti 2014 m. spalio 15 d.

doi:10.13165/SMS-14-6-2-13

Santrauka. Viena iš sudedamųjų tarptautinės prekybos nykstančiomis faunos ir floros rūšimis kontrolės dalių yra Europos Bendrijos sienų apsauga. Įgyvendinant CITES konvencijos bei atitinkamus Europos Bendrijos reglamentų ir direktyvų nuostatus, susijusius su nykstančių laukinių gyvūnų ir augalų tarptautine prekyba, Lietuvos Respublikos muitinė tapo viena iš pagrindinių tokios prekybos kontrolę atliekančių institucijų.

Siekiant pasauliniu mastu teisinėmis priemonėmis riboti nykstančių rūšių laukinių gyvūnų ir augalų, jų dalių ir gaminių iš jų prekybą, įvežimą ir išvežimą, straipsnyje analizuojama muitinės veikla įgyvendinant CITES konvencijos nuostatus. Muitinė, vykdydama nykstančių gyvūnų ir augalų apsaugą, kontroliuoja, kaip laikomasi nustatytų draudimų ir apribojimų bei specialiųjų reikalavimų. Apsaugos efektyvumas priklauso nuo priežiūrą vykdančių institucijų ir muitinės bendradarbiavimo. Tarptautinės prekybos reguliavimo metodai daugiausia susiję su tam tikrais papildomais arba specifiniais

reikalavimais. Pavyzdžiui, licencijos ar leidimo, sertifikato ar atitikties deklaracijos pateikimu, tam tikrų sąlygų laikymosi įrodymų pateikimu ir panašiai.

Straipsnyje analizuojamos muitinei kylančios konvencijos įgyvendinimo problemos.

Raktažodžiai: nykstanti flora ir fauna, CITES konvencija, muitinė, tarptautinė prekyba, pažeidimai.

Įvadas

Būdama viena iš svarbiausių laukinių gyvūnų ir augalų, jų dalių ir gaminių iš jų vartotojų rinkų, Europos Sąjunga turi specialių įsipareigojimų užtikrinti, kad prekyba laukine fauna ir flora bei produktais iš jų būtų darni ir nekeltų atitinkamoms rūšims išnykimo pavojaus. Daugelį metų teisėkūra, skirta šios prekybos valdymui, teikė pirmenybę gamtosaugai, o nuo 1984 m., priėmusi Europos Bendrijos reglamentą dėl prekybos laukine fauna ir flora, ir nuo tada remdamasi juo kaip Europos Sąjungos reglamentu dėl prekybos laukine fauna ir flora, Europos Sąjunga pradėjo Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencijos (CITES) nuostatų įgyvendinimą. Gamtos saugojimo judėjimas ir gamtosauga tampa vienu svarbiausių šių laikų uždavinių. Susirūpinimas dėl gyvūnų ir augalų rūšių nykimo davė pradžią Tarptautinės prekybos nykstančiomis laukinės augalijos ir gyvūnijos rūšimis konvencijai, kuri buvo pasirašyta Vašingtone 1973 m. kovo mėnesį, dar kitaip vadinama CITES. Tarptautinėms problemoms spręsti reikia tarptautinių sprendimų: prekyba laukiniais gyvūnais ir augalais peržengia valstybės sienas, todėl pastangos ją reguliuoti reikalauja tarptautinio bendradarbiavimo, siekiant apsaugoti tam tikras rūšis nuo pernelyg didelės eksploatacijos. CITES¹ suvokiama kaip tokio bendradarbiavimo dvasia. CITES konvencijos tikslas yra užtikrinti, kad tarptautinė prekyba laukiniais gyvūnais ir augalais nekeltų pavojaus jų išlikimui. Ginklai, narkotikai ir prekyba gamtos vertybėmis yra trys pagrindiniai ekonominiai nusikaltimai pasaulyje, nešantys didžiausią pelną. Pasaulyje neteisėta prekyba gyvosios gamtos vertybėmis yra trečias pagal mastą ekonominis nusikaltimas. Siekdama apsaugoti biologinę įvairovę ir kovoti su gyvūnų ir augalų rūšių išnykimu Europos Sąjunga biologinės įvairovės apsaugą priskyrė prie svarbiausių šeštosios aplinkosaugos veiksmų programos tikslų². Globalizacija keičia pasaulinę ūkio struktūrą ir apima ne tik besiplečiantį tarptautinį išteklių (kapitalo, darbo jėgos, prekių, informacijos) judėjimo mastą ir apimtį, bet ir valstybių technologijas ir valdymą. Ryškiausiai globalizacijos procesas, apimantis pasaulio rinkų integraciją, pasireiškia per prekybą, jos liberalizavimą. Atsižvelgiant į tarptautinės prekybos liberalizavimo tendencijas, kurias lemia tarptautiniai įsipareigojimai, prekybos liberalizavimas

1 Convention on International Trade on Endangered, species of Wild Fauna and Flora [žiūrėta 2014-03-01]. <<http://www.cites.org/eng/disc/what.php>>

2 Gaidamavičius A. 2009. Biologinės įvairovės apsauga: Ar iš tiesų tai kam nors rūpi? *Žalioji Lietuva*. Nr. 11-325.

derinamas su valstybės interesais. Lietuvos ekonomika yra glaudžiai susijusi su efektyvia tarptautine prekyba, jos supaprastinimu bei saugumo užtikrinimu. Lietuvos muitinė, kontroliuodama išorines Europos Bendrijos muitų teritorijos sienas, įgyvendina Europos Bendrijoje taikomą muitų ir tarptautinės prekybos politiką. Būdama globalizacijos procesų centre muitinė dalyvauja prekybos reguliavimo ir kontrolės veikloje. Jai didelis vaidmuo tenka užkertant kelią draudžiamų ir ribojamų prekių gabenimui per valstybės sienas. Šiuolaikiškos muitinės kūrimas neįmanomas be glaudaus bendradarbiavimo su užsienio šalių muitinėmis bei tarptautinėmis organizacijomis. Bendrų projektų su Europos Sąjungos valstybėmis vykdymas, užsienio šalių muitinių patirties perėmimas suteikia galimybes tobulinti muitinės veiklą bei stiprinti administracinius gebėjimus³. Straipsnyje tyrinėjama tema yra svarbi tiek visuomenei, tiek muitinės pareigūnams, tiek visame pasaulyje įsikūrusioms organizacijoms, kurios susijusios su gamtos apsauga ar reguliuoja tarptautinės prekybos veiklą. Tema yra aktuali siekiant išsaugoti nykstančią laukinę florą ir fauną. Ypač svarbus vaidmuo įgyvendinant muitinės kontrolę tarptautinėje prekyboje tenka muitinei. XXI a. muitinės funkcijų pokyčius diktuoja ekonomikos globalizacija, naujoji tarptautinė prekyba bei tokie reiškiniai kaip organizuotas nusikalstamumas ir kontrabanda naudojant naujausias technologijas⁴. Tai lemia būtinybę analizuoti muitinės, kaip valstybės institucijos, kuri kontroliuoja ir administruoja tarptautinių prekių judėjimą, ir yra svarbi kontrolės dalis, jos indėlių bei perspektyvas įgyvendinant tarptautinius susitarimus, ES bei nacionalinius teisės aktus. Kontrolės prie Bendrijos vidaus sienų panaikinimas sukūrus bendrąją rinką suponuoja būtinybę patvirtinti griežtesnes prekybos kontrolės prie Bendrijos išorinių sienų priemones ir tikrinti dokumentus bei prekes pasienio muitinėje, per kurią jos yra įvežamos⁵.

Nagrinėjama problema. Dėl visuomenės požiūrio vertinant nykstančios laukinės faunos ir floros rūšis pinigine išraiška, o ne verte aplinkai, dėl nepakankamos muitinės pareigūnų kvalifikacijos pastebėti ir atskirti gabenamą nykstančią laukinę fauną ir florą, praleidžiant gyvūnus, jų dalis ar gaminius iš jų be reikalaujamų leidimų, aplinkai atnešami didžiuliai nuostoliai.

Tyrimo objektas. Nykstančios laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencijos nuostatų įgyvendinimas ir prevencija Lietuvos muitinėje.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti ir įvertinti muitinės kontrolės taikymo svarbą bei efektyvumą įgyvendinant nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvenciją Lietuvoje ir aptarti kylančias problemas šios konvencijos įgyvendinimo klausimais.

3 Danet, M. Foreword. World Customs Journal. Vol.1, Number 1, March, 2007.

4 Laurinavičius A. 2008. Komerčiniai ženklai kaip tarptautinės rinkos apsaugos konceptas. *Intelektinė ekonomika. Mokslo darbų žurnalas*. Nr. 1(3), p. 29-40.; Laurinavičius A. 2009. Intelektinės nuosavybės apsauga tarptautinėje prekyboje. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

5 Bernard C. (2005) Europos Sąjungos materialinė teisė. Keturiuos laisvės. Vilnius: Eugrimas.

Tyrimo metodai: jame keliamos hipotezės pagrindžiamos praktinės patirties, mokslinės literatūros, teisės dokumentų, statistinių duomenų analizės, anketinės apklausos ir apibendrinimo metodais.

Tarptautinė prekyba tampa vis svarbesne daugelio šalių ekonomikos dalimi. Skatindamos tarptautinę prekybą daugelis šalių sugebėjo pakelti ekonominio išsivystymo lygį ir sumažinti skurdą. Tačiau biologinei įvairovei tenka esminis vaidmuo užtikrinant gyvenimo ir pragyvenimo šaltinių tvarumą, ekonominį ir socialinį šalies vystymąsi, žmonių gerovę, todėl imta susirūpinti nykstančių laukinės augalijos bei gyvūnijos rūšių išsaugojimu. Svarbiausioji priežastis, dėl kurios gyvūnai ir augalai išnyko arba jų mažėja, yra didžiuliai tarptautinės prekybos, kurią skatina nesaikingas žmogaus vartojimas ir savanaudiškumas, mastai⁶. Dažniausiai nykstantys gyvūnai ir augalai, jų dalys bei įvairūs gaminiai iš jų yra labai paklausūs. Iš jų gaminami trofėjai, naudojama netradicinės medicinos vaistų gamyboje, tam tikros jų dalys yra prabangos prekės arba kolekcionierių taikynys. Tad prekyba jais teikia didžiulį pelną, ir žmonės, vedami to pelno troškimo, imasi brakonieravimo bei nelegalios prekybos. Daugelis turistų apsilankę svečiose šalyse taip pat susigundo parsivežti egzotiškų suvenyrų iš nykstančių gyvūnų ar augalų, taip prisidėdami prie rūšių išnykimo. Tad siekiant išsaugoti kuo daugiau nykstančių laukinės floros ir faunos rūšių tarptautinė prekyba jais yra kontroliuojama įvedus tam tikrus apribojimus arba kai kuriais atvejais tam tikrus draudimus.

Siekiant pasauliniu mastu teisinėmis priemonėmis riboti nykstančių rūšių laukinių gyvūnų ir augalų, jų dalių ir gaminių iš jų prekybą, įvežimą ir išvežimą, 1973 m. Vašingtone buvo pasirašytas tarptautinis susitarimas, dar žinomas Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencijos vardu, angliškai – CITES. Lietuva visateise konvencijos šalimi nare tapo 2002 m. kovo 9 d. Šiuo metu prie šios konvencijos yra prisijungusios 175 šalys, įskaitant 28 ES valstybes nares. CITES susitarimo tikslas yra užtikrinti, kad dėl vykdomos tarptautinės prekybos nėra viena laukinės faunos ar floros rūšis netaptų arba neliktų naudojama, neišlaikant ekologinės pusiausvyros. Šiuo metu CITES apima per 33 000 nykstančių laukinių gyvūnų ir augalų rūšių apsaugą, nesvarbu, ar jomis prekiaujama kaip gyvais, ar negyvais egzemplioriais, dalimis. Konvencija nenumato apsaugos laukiniams gyvūnams ir augalams, kurie nėra susiję su tarptautine prekyba. CITES konvencijoje yra išvardijamos nykstančių laukinių gyvūnų ir augalų rūšys bei gaminiai iš jų, kurių įvežimui ar išvežimui muitinės pareigūnams būtina pateikti leidimą, įrodantį teisėtą šių gyvūnų ir augalų, taip pat jų dalių ar gaminių iš jų kilmę. Valstybės, patvirtinusios CITES konvenciją, įsipareigoja taikyti leidimų įvežamiems, išvežamiems nykstantiems laukiniams gyvūnams, jų dalims ir gaminiams iš jų, sistemą, įsipareigoja paskirti valdymo institucijas, kurios vykdytų CITES keliamus uždavinius ir funkcijas.

Pagal tai, kokio lygio apsauga turi būti taikoma, visos laukinių augalų ir gyvūnų rūšys yra išvardytos trijuose Konvencijos prieduose.

6 Gaidamavičius, A., *supra* note 2.

Į I priedą įrašomos visos rūšys, kurioms gresia išnykimas ir kurioms daro ar gali daryti įtakos prekyba. Šioms rūšims priklausančių egzempliorių prekyba privalo būti ypač griežtai reguliuojama, kad jų išlikimui nekiltų dar didesnė grėsmė, ir gali būti leidžiama tik išimtiniais atvejais (pvz., tigras, raganosiams, pandoms, banginiams, delfinams, žmogbeždžionėms).

Į II priedą įrašomos viso rūšys, kurioms išnykimas galbūt dabar negresia, bet gali grėsti, jei tokioms rūšims priklausančių egzempliorių prekyba nebus griežtai kontroliuojama ir nebus siekiama uždrausti su tokių rūšių išlikimu nesuderinamo jų naudojimo. Kuriai nors į II priedą įrašytai rūšiai priklausančių egzempliorių importui būtina iš anksto pateikti arba eksporto leidimą, arba reeksporto sertifikatą (pvz., visų rūšių beždžionėms, sausumos vėžliams, plėšriesiems paukščiams, pelėdoms, orchidėjoms, kaktusams, alijošiams).

Į III priedą įrašomos visos bet kurios šalies nurodytos rūšys, kurias šalis reguliuoja jos jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje, siekdama apriboti ar visai neleisti jų naudoti, ir kurių prekybos kontrolei būtinas kitų šalių bendradarbiavimas. Tai gyvūnų, jų gaminių ir augalų rūšys, kurių gabenimas kontroliuojamas atsižvelgiant į jų kilmės šalį.

Pagal CITES konvencijos sąlygas, tarptautinė prekyba rūšimis, išvardintomis viename iš jos priedų, leidžiama tik tada, jei tai nedaro žalos rūšių išlikimui natūralioje aplinkoje. Norėdama priimti tokius sprendimus, kiekviena šalis narė privalo paskirti atsakingąją mokslinę instituciją, kuri prižiūrėtų šalies importo ir eksporto srautus bei užtikrintų, kad juose nėra CITES sąrašė esančių saugomų rūšių arba būtų pateikiami jų gabenimui atitinkami dokumentai.

1. Europos Sąjungos ir nacionaliniai teisės aktai, padedantys įgyvendinti nykstančių laukinių gyvūnų ir augalų rūšių apsaugą

Europos Sąjungoje už prekybos laukiniais gyvūnais ir augalais reguliavimą atsakinga Europos Bendrija (EB). CITES buvo įgyvendinta ES reglamento, kuris tiesiogiai taikytinas valstybėms narėms, pagalba. Atsižvelgus į mokslo žinias ir į dabartinę prekybos struktūrą bei kontrolės prie Bendrijos vidaus sienų panaikinimą sukūrus bendrą rinką, atsirado būtinybė patvirtinti griežtesnes prekybos kontrolės prie Bendrijos išorinių sienų priemones ir tikrinti dokumentus bei prekes pasienio muitinėse, per kurią jos vežamos. Taigi, 1996 m. gruodžio 9 d. buvo priimtas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą bei šio reglamento priedai, kuriuose pateiktas rūšių, kuriomis prekyba yra reguliuojama, sąrašas. Šiame reglamente išdėstyta bendra teisinė sistema ir sudarytos nuostatos dėl ES vidaus prekybos rūšių, išvardintų keturiuose šio reglamento prieduose, bei jų importo, eksporto ir reeksporto. Reglamente reikalaujama, kad (re)eksportui skirti gyvieji rūšių, įrašytų A, B ir C prieduose, egzemplioriai būtų paruošti ir pervežami tokiu būdu, kuris maksimaliai sumažintų jų sužeidimo, žalos sveikatai

arba žiauraus elgesio su jais pavojų. Šis reikalavimas ES įgyvendinamas, vadovaujantis 2004 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1/2005 dėl gyvūnų apsaugos juos vežant ir atliekant susijusias operacijas, kuriame nurodoma, kad gyvūnus privaloma gabenti tokiu būdu, kuris atitinka Tarptautinio oro transporto asociacijos taisyklės dėl gyvūnų vežimo. Taip pat nustatomos tokiai prekybai reikalingos procedūros ir dokumentai (pvz., importo ir eksporto leidimai, reeksporto sertifikatai, pranešimai apie importą ir vidaus prekybos sertifikatai). ES reglamente dėl prekybos laukine fauna ir flora yra keturi priedai (A, B, C, D). A, B ir C priedai didžiąja dalimi atitinka CITES I, II ir III priedus, tačiau juose yra ir į CITES sąrašus neįtraukti rūšių, kurios yra saugomos pagal ES vidaus įstatymus. D priede, kuriam nėra atitiktoms CITES dokumente, nurodytos rūšys, kurios gali būti tinkamos įtraukti į vieną iš kitų priedų sąrašų ir todėl jų ES importo mastas yra kontroliuojamas.

Apibendrinant ES reglamento nuostatas ir lyginant jas su CITES konvencijos nuostatomis, matome, kad Tarybos reglamentas (EB) Nr. 338/97 nustato griežtesnes nei CITES taikomas importo sąlygas. Importo leidimų reikia ne tik A, bet ir B priede išvardintoms rūšims. Pranešimų apie importą reikia C ir D prieduose įrašytoms rūšims. Gyvus A ir B priede išvardintų rūšių egzempliorius leidžiama importuoti į ES, tik jeigu gavėjas yra tinkamai įrengęs egzempliorių būstą ir pasirūpinęs priežiūra. CITES reikalauja tinkamos priežiūros ir būsto tik importuojamiems I priedo gyviems egzemplioriams. Šis reglamentas reguliuoja prekybą tarp ES valstybių narių vidaus prekybos atžvilgiu bei tarptautinę prekybą su šalimis, kurios nėra ES valstybės narės; CITES reguliuoja tik tarptautinę prekybą.

Komisijos reglamentas (EB) Nr. 865/2006 nustato išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 338/97 įgyvendinimo taisykles ir sprendžia praktinius prekybos laukiniais gyvūnais ir augalais reguliavimo aspektus. Jame pateikiamos standartinio modelio formos, kurias privaloma naudoti, norint gauti leidimus, sertifikatus, pranešimus apie importą ir prašymus šiems dokumentams gauti bei mokslinių egzempliorių ženklimą. Kitos šiame reglamente išdėstytos nuostatos apima reikalavimus dėl nelaisvėje gimusių ir užaugintų gyvūnų, dirbtiniu būdu padaugintų augalų, asmeninių ir namų ūkio daiktų bei tam tikrų rūšių egzempliorių ženklavimo ir žymėjimo.

2001 m. gegužės 22 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl Nykstančios laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencijos ratifikavimo. Pagal pasirašymo vietą ši konvencija dar vadinama Vašingtono konvencija. Lietuvos Respublikoje CITES konvencijos reikalavimai įgyvendinami remiantis Tarybos reglamentu (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros apsaugos kontroliuojant jų prekybą. Komisijos reglamentu (EB) Nr. 865/2006 bei remiantis Prekybos laukiniais gyvūnais taisyklėmis.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 20 d. nutarimu Nr. 261 „Dėl Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencijos įgyvendinimo buvo paskirtos valdymo (*Management Authority*) – Aplinkos ministerija bei mokslo institucijos (*Scientific Authority*) – Ekologijos ir Botanikos institutai, vykdan-

tys konvencijoje numatytus uždavinius⁷. Šiuo metu Botanikos bei Ekologijos institutai vadinami Gamtos tyrimų centru. Remiantis šiais teisės aktais valstybės narės gali imtis papildomų priemonių nacionaliniu lygiu, pavyzdžiui, dėl prekybos uždraudimo arba prekybos leidimo prieduose įrašytomis rūšimis. Atitinkamos valstybės narės valdymo institucijoje galima gauti atitinkamos informacijos. Pagal savo kompetenciją atitinkamą informaciją teikia ir vykdo joms priskirtas funkcijas Aplinkos ministerija; Valstybinė aplinkos apsaugos inspekcija; Regionų aplinkos apsaugos departamentai; Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos; Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba.

2. Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencijos nuostatų įgyvendinimas Lietuvos muitinėje

Muitinė yra pagrindinė institucija saugant retas rūšis pagal nykstančių floros ir faunos rūšių tarptautinės prekybos konvenciją CITES. Neteisėta prekyba gyvosios gamtos vertybėmis yra trečias pagal mastą ekonominis nusikaltimas. Neteisėta prekyba nykstančiais gyvūnais ir augalais kelia didžiulį pavojų gamtai. Įgyvendinant CITES konvencijos bei atitinkamų Europos Bendrijos reglamentų ir direktyvų nuostatas, susijusias su nykstančių gyvūnų ir augalų tarptautine prekyba, Lietuvos Respublikos muitinė tapo viena iš pagrindinių tokios prekybos kontrolę atliekančių institucijų. Muitinė, vykdydama nykstančių gyvūnų ir augalų apsaugą, kontroliuoja, kaip laikomasi nustatytų draudimų ir apribojimų bei specialiųjų reikalavimų. Apsaugos efektyvumas labai priklauso nuo priežiūrą vykdančių institucijų ir muitinės bendradarbiavimo. Muitinės kontrolė vykdoma visoje muitų teritorijoje, t. y. Lietuvos Respublikos ribose, siekiant palengvinti teisėtą prekybą, taikant pirmenybę galimai kontrolei šalies viduje ir pasienyje. Muitinės kontrolė fiskaliniais tikslais grindžiama prekių klasifikacija, kilme bei verte, numatant muitų mokėjimo sulaikymo ir atleidimo nuo jų procedūras. Atliekant prekių muitinę kontrolę, atsižvelgiama į atitinkamus draudimus ir apribojimus. Muitinės kontrolė apima apklausą, rentgeno skenavimą, fizinius patikrinimus, mėginių analizę, dokumentų patikrą bei komercinių sistemų ir duomenų auditą. Muitinės kontrolės atlikimo vietose yra įkurtos, nuolatos tobulinamos, taikomos ir kartu su rizikos profiliais nuolatos peržiūrimos žvalgybos ir informacinės sistemos, kuriose atsižvelgiama į konkretaus regiono ekonominę situaciją. Atranka muitinės tikrinimui yra grindžiama kruopščia atitinkamos rizikos

7 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro, Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos generalinio direktoriaus ir Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2011 m. spalio 17 d. įsakymas Nr. D1-800/1B-550/B1 604 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro, Muitinės departamento prie finansų ministerijos direktoriaus ir Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2002 m. gruodžio 21 d. įsakymo Nr. 658/831/743 „Dėl prekybos laukiniais gyvūnais taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“.

analize, nevengiant atsitiktinių patikrinimų, siekiant nustatyti naujas arba anksčiau nežinomas rizikas. Muitinės kontrolė pasienyje įgyvendinama per muitinės postus. Gyvūnai, jų dalys ir gaminiai iš jų į šalies teritoriją bei iš jos gali būti vežami tik per pasienio punktus, nurodytus pasienio kontrolės punktų, per kuriuos leidžiama išvežti iš Lietuvos Respublikos ir įvežti į ją laukinių gyvūnų ir augalų rūšių, įrašytų į 1996 m. gruodžio 9 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 338/97 dėl laukinių gyvūnų ir augalų rūšių apsaugos kontroliuojant prekybą jais priedus ir Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencijos priedėlius, egzempliorius, sąrašė patvirtintame Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 14 d. nutarimu Nr. 904, ir vėlesniais nutarimais papildomai nustatytus pasienio kontrolės punktus. Pasienio kontrolės punktai, per kuriuos leidžiama išvežti iš Lietuvos Respublikos ir įvežti į ją laukinių gyvūnų ir augalų rūšių, įrašytų į 1996 m. gruodžio 9 d. Europos Bendrijos Tarybos reglamento Nr. 338/97, paminėtini yra šie pasienio punktai: kelio: Lavoriškių pasienio kontrolės punktas – leidžiamas tik laukinių augalų rūšių egzempliorių įvežimas ir išvežimas; Medininkų pasienio kontrolės punktas – leidžiamas laukinių augalų rūšių egzempliorių įvežimas ir išvežimas; negyvų laukinių gyvūnų rūšių egzempliorių įvežimas ir išvežimas; Šalčininkų pasienio kontrolės punktas; Kybartų pasienio kontrolės punktas; geležinkelio – Kenos pasienio kontrolės punktas; Pagėgių ir Kybartų pasienio kontrolės punktai; Klaipėdos valstybinio jūrų uosto: Pilies ir Malkų įlankos, Molo pasienio kontrolės punktai; Oro uosto – Vilniaus tarptautinio oro uosto pasienio kontrolės punktas⁸. Per šiuos pasienio kontrolės įvežimo ir išvežimo punktus atitinkamai leidžiama gabenti nykstančią fauną, florą ar jų dalis. Per valstybės sieną leidžiami tik patikrinti asmenys, transporto priemonės, gyvūnai, prekės. Muitinės pareigūnai pasienio kontrolės punktuose atsako už prekių (daiktų) gabenimo per valstybės sieną kontrolę. Asmenys, transporto priemonės, gyvūnai, prekės (daiktai), kurie pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus negali būti įleisti (atgabenti) į Lietuvos Respublikos teritoriją, grąžinami iš pasienio kontrolės punkto į teritoriją valstybės, iš kurios atvyksta (atgabenami).

Įvežant (išvežant) gyvūnus, jų dalis ar gaminius iš jų, būtina turėti anksčiau minėtuose reglamentuose nurodytus leidimus, sertifikatus bei kitus dokumentus. Įvežti gyvūnus, jų dalis ir gaminius iš jų į Lietuvą iš trečiųjų šalių bei išvežti juos į trečiąsias šalis, įforminti muitinės procedūrą leidžiama tik pateikus reikalingus leidimus. Kadangi muitinės pareigūnai negali įforminti vežamiems egzemplioriams muitinės procedūros tol, kol nepateikti reikalingi dokumentai (leidimai), rekomenduojama dėl importo, eksporto leidimų ir reeksporto sertifikatų kreiptis pakankamai anksti, kad

8 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 14 d. nutarimas Nr. 904 „Dėl pasienio kontrolės punktų, per kuriuos leidžiama išvežti iš Lietuvos Respublikos ir įvežti į ją laukinių gyvūnų ir augalų rūšių, įrašytų į 1996 m. gruodžio 9 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 338/97 „Dėl laukinių gyvūnų ir augalų rūšių apsaugos kontroliuojant prekybą jais priedėlius ir Nykstančios laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės konvencijos priedus, egzempliorius sąrašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 70-3191.

jie būtų išduoti dar prieš įvežant egzempliorius į Europos Sąjungą ir prieš išvežant ar reeksportuojant juos iš Bendrijos.

Kai būtina kontroliuoti prekių tapatumą arba užkirsti kelią neteisėtam jų paėmimui ar naudojimui, muitinė teisės aktų nustatyta tvarka naudoja muitinės plombas ir kitas prekių identifikavimo priemones. Muitinės plombomis plombuojamos arba kitomis prekių identifikavimo priemonėmis žymimos muitinės prižiūrimos prekės, gabenančių transporto priemonių krovinių sekcijos, talpyklos ir kitos prekių saugojimo vietos, taip pat atskiros pakuotės arba pačios prekės. Tuo atveju, kai gyvūnai, jų dalys ir gaminiai iš jų įvežami (išvežami) pažeidžiant CITES konvencijos bei reglamentų reikalavimus, jie gali būti sulaikomi, grąžinami į šalį, iš kurios buvo atvežti, ar konfiskuojami. Tuo atveju, kai egzemplioriai yra konfiskuojami, turi būti imtasi tam tikrų veiksmų:

- egzempliorius perduodamas konfiskavimo valstybės valdymo institucijai;
- pasitarusi su eksporto valstybe valdymo institucija egzempliorių grąžina eksporto valstybei jos sąskaita arba perduoda centrui ar į kitą vietą, kurią valdymo institucija laiko tinkama ir atitinkančią CITES konvencijos tikslus.

Pareigūnas, gavęs leidimą, kuris leidžia gabenti laukinę florą ar fauną, patikrina ją integruotoje muitinės kontrolės valdymo sistemoje. Informacinės ir ryšių technologijos Lietuvos muitinei padeda vykdyti Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos muitų teisės aktų priskirtas mokesčių surinkimo bei rinkos apsaugos funkcijas ir tuo pat metu leidžia pagreitinti muitinės klientų aptarnavimą, sumažinti transporto prasotvų laiką ir spartinti užsienio prekybą.

Muitinės kontrolė vykdoma siekiant palengvinti teisėtą prekybą, taikant pirmenybę galimai kontrolei šalies viduje negu kontrolei pasienyje. Pasitelkiant mobiliąsias kontrolės grupes muitinės kontrolė vykdoma visoje muitų teritorijoje. Muitinės mobiliosios grupės tikrina transporto priemones, asmenis, dokumentus ir gabenamas prekes visoje Lietuvos teritorijoje bei gali atlikti muitinės kontroliuojamų ar kontroliuotinių prekių tikrinimą bet kurioje jų buvimo vietoje ir bet kuriuo metu. Atliekant prekių muitinę kontrolę atsižvelgiama į atitinkamus draudimus bei apribojimus.

Lietuvos muitinės veiklą, įgyvendinat nykstančios laukinės floros ir faunos rūšių apsaugą, veikia politiniai, ekonominiai, socialiniai bei technologiniai veiksniai. Įsijungimas į Europos Sąjungos Muitų sąjungos erdvę atvėrė Lietuvos muitinei naujas galimybes. Nuo 1992 m. spalio 12 d. Lietuvos muitinė taiko Tarybos Reglamentą (EEB) Nr. 2913/92, nustatantį Bendrijos muitinės kodeksą, kitus reglamentus bei muitų teisės aktus, lygiomis teisėmis dalyvauja ES institucijų komitetų, darbo grupių veikloje priimant sprendimus, teikia pasiūlymus dėl teisės aktų projektų, turi sąsajas su ES informacinėmis sistemomis, operatyviau keičiasi informacija su kitų šalių muitinėmis.

Sukūrus vidaus rinką⁹, sumažinus kliūtis tarptautinei prekybai ir investicijoms, bet išaugus saugumo bei saugos prie išorinių Bendrijos sienų užtikrinimo porei-

kiam, pasikeitė muitinės vaidmuo: ji pradėjo vaidinti pagrindinį vaidmenį tiekimo grandinėje ir, atlikdama tarptautinės prekybos priežiūros bei reguliavimo funkcijas, tapo vienu svarbiausiu šalių konkurencingumo katalizatoriumi. Todėl muitų teisės aktai atspindi naujas ekonomikos realijas bei naująjį muitinės vaidmenį ir misiją¹⁰. Šiam tikslui buvo parengtas 2008 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 450/2008, nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą (Modernizuotas muitinės kodeksas). Dėl kai kurių pakeitimų ir aiškumo minėtas reglamentas išdėstytas nauja redakcija¹¹. Taigi, nuo 2013 m. spalio 9 d. buvo priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 952/2013, nustatantis Sąjungos muitinės kodeksą (nauja redakcija).

Apibendrinant muitinės vaidmenį galima teigti, kad šiuolaikinė muitinė užima priešakines pozicijas saugant Bendriją ir pasaulį ne tik nuo klastočių, bet taip pat saugant retas rūšis pagal Nykstančių faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvenciją (CITES) bei kontroliuojant Bendrijos kultūrinį paveldą, kai eksportuojamos kultūros prekės.

3. Muitinės priežiūros priemonės, taikomos CITES konvencijos įgyvendinimui

CITES konvencijos šalys narės pripažindamos esminį laukinės floros ir faunos vaidmenį palaikant biologinę pusiausvyrą bei konstatuodamos daugelio laukinės floros ir faunos rūšių retėjimą ir virš kai kurių iš jų pakibusią išnykimo grėsmę, kiekviena šalis imasi įstatymų numatytų ir reglamentuotų priemonių, nukreiptų ir būtinų užtikrinti laukinės floros rūšių apsaugą. Šios priemonės susideda iš:

- draudimo periodo nustatymo ir / arba kitų eksploatavimo ribojimų priemonių;
- eksploatacijos laiko ir vietovės draudimo, kad būtų sudarytos sąlygos egzistuojančioms populiacijoms išlikti patenkinamo lygio;
- reglamentavimo, jei tai reikalinga, parduoti, siūlyti pirkti, įsigyti, transportuoti laukinius gyvūnus – gyvus ir negyvus. Kiekviena šalis uždraudžia, kiek tai reikalinga, šių rūšių augalų įsigijimą ir prekybą.

Lietuvoje už CITES konvencijos nuostatų įgyvendinimą atsakinga institucija yra muitinė, kuri imasi atitinkamų priemonių, kad užtikrintų jos laikymąsi. Muitinės priežiūra – priemonės, kurias paprastai taiko ši institucija, siekdama užtikrinti, kad būtų laikomasi muitinės veiklos taisyklių ir, atitinkamais atvejais, kitų nuostatų, taikomų prekėms, kurios yra muitinės priežiūros.

Siekiant vykdyti CITES nuostatas, prekyba laukiniais gyvūnais ir augalais, jų dalimis ir gaminiiais iš jų reguliuojama naudojant leidimų, sertifikatų ir pranešimų,

10 OL C 229, 2012 7 31, p. 68.

11 2013 m. spalio 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 952/2013, nustatantis Sąjungos muitinės kodeksą (2013 10 10 Europos Sąjungos oficialusis leidinys) L 269/1.

kuriuos reikia gauti prieš pradėdant įvežimo ar išvežimo procedūras ir pateikti ker-
tant Europos Sąjungos sienas, sistema. Siekiant užkirsti kelią apgalei ir sumažinti
neteisėtos prekybos mastus Europos Bendrijos reglamentų prieduose išvardytų rūšių
egzemplioriais, tam tikri gyvūnai ir kai kurie gaminiai iš jų turi būti individualiai
paženklinti ir pažymėti.

Importo ir eksporto leidimų ar reeksporto sertifikatų nereikalaujama pateikti,
kai importuojama ir eksportuojama:

- erškėtinių žuvų ikrų – ne daugiau kaip po 125 gramus vienam žmogui;
- barškučių iš kaktusų – ne daugiau kaip po tris vienam asmeniui;
- krokodilų negyvų apdorotų egzempliorių (neskaitant mėsos ir medžioklės trofėjų) – ne daugiau kaip keturis vienam asmeniui;
- didžiosios strombidės *Strombus gigas* kriauklių – ne daugiau kaip po tris vienam asmeniui;
- paprastųjų jūros arklukų – ne daugiau kaip keturis negyvus egzempliorius vienam asmeniui;
- tridaknų kriauklių – ne daugiau kaip po tris egzempliorius vienam asme-
niui, kai bendras svoris neviršija trijų kilogramų; egzempliorius gali būti vie-
na sveika kriauklė (geldelė) arba dvi sutampančios vieno moliusko geldelės.

Kai gyvūnai, jų dalys ir gaminiai iš jų įvežami ar išvežami pažeidžiant CITES
konvencijos bei reglamentų reikalavimus, jie gali būti sulaikomi, gražinami į šalį, iš
kurių buvo atvežti, ar konfiskuojami.

Komisijos reglamente (EB) Nr. 997/2010 išvardintos gyvūnų ir augalų rūšys, ku-
rias draudžiama įvežti į Europos Sąjungą.

Lietuvos Respublikos teritorijoje svarbiausias nykstančių gyvūnų ir augalų rūšių
apsaugą reglamentuojantis dokumentas yra Lietuvos Respublikos aplinkos ministro,
Muitinės departamento prie finansų ministerijos direktoriaus ir Valstybinės maisto
ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2009 m. birželio įsakymas Nr. D1-325/1B-333/
B1-252 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro, Muitinės departamento prie fi-
nansų ministerijos direktoriaus ir Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direk-
toriaus 2002 m. gruodžio 21 d. įsakymo Nr. 658/831/743 „Dėl prekybos laukiniais gy-
vūnais taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ (*Žin.*, 2004, Nr. 125-3097); su paskutinais
pakeitimais, padarytais 2011 m. spalio 17 d. Nr. D1-800/1B-550/B1-604. Prekybos
laukiniais gyvūnais taisyklės reglamentuoja Lietuvos Respublikos teritorijoje laisvai
gyvenančių, nelaisvėje laikomų, gyvų bei negyvų Lietuvos Respublikos ar kitų šalių
faunai priskiriamų laukinių gyvūnų, lengvai atpažįstamų jų dalių ar produktų, gautų
iš laukinių gyvūnų (medžioklės ir žūklės trofėjų, kiaušinių, žuvų ikrų, neapdorotų bei
išdirbtų kailių, gyvūnų iškamšų, kitų zoologinių kolekcijų ar kolekcionavimo objek-
tų, gaminių, produktų ir preparatų, kurių sudėtyje, remiantis lydimaisiais dokumen-
tais, užrašais ant pakuotės ar etiketės ar sprendžiant iš kitų aplinkybių, yra laukinių
gyvūnų, jų dalių ar išvestinių produktų pirkimą, pardavimą, keitimąsi jais, įvežimą į
Lietuvos Respubliką (įskaitant ir įvežimą iš jūros), išvežimą iš jos ar gabenimą tran-
zitu per Lietuvos Respublikos teritoriją, šių objektų įvežimo (išvežimo) ir prekybos
leidimų išdavimo bei kontrolės tvarką.

Prekybos laukiniais gyvūnais taisyklėse išvardinti leidimai, kuriuos privaloma pateikti muitinės įstaigai: vienkartinis CITES leidimas gyvūnų importui ir eksportui bei vienkartinis leidimas įvežti gyvūnus į Lietuvos Respubliką arba išvežti iš jos. Kas yra CITES leidimas? CITES leidimas – dokumentas, įrodantis legalią gyvūno ar augalo (taip pat jo dalies arba gaminio iš jo) kilmę. Leidimas yra galiojantis, jei jis yra teisingai užpildytas, pasirašytas atsakingo pareigūno ir antspauduotas išdavusios įstaigos antspaudu, turi būti nepasibaigęs jo galiojimo laikas. Kartant valstybės sieną leidimas patikrinamas ir pažymimas taip pat ir muitinės pareigūnų. Leidimai pildomi dviem kalbomis – nacionaline ir viena iš oficialių konvencijos kalbų (anglų, ispanų, prancūzų), rusių pavadinimai užrašomi ir lotynų kalba. CITES leidimas ir šalies viduje laikomas teisėtu įgijimą patvirtinančiu dokumentu. CITES leidimai reikalingi įrodyti teisėtai gyvūnų ir augalų kilmę juos įsigyjant, gabenant ir laikant. Kiekvienai gyvūnų, jų dalių ar gaminių iš jų siuntai turi būti pateikiamas atskiras leidimas. Muitinė leidžia įvežti laukinį gyvūną ar augalą, įforminti muitinės procedūrą tik gavus CITES importo ir eksporto leidimus. Gabenant gyvūnus, jų dalis ir gaminius iš jų iš trečiųjų šalių per Lietuvos teritoriją tranzitu iš vienos valstybės sienos perėjimo punkte veikiančios muitinės įstaigos į kitą valstybės sienos perėjimo punkte veikiančią muitinės įstaigą, leidimai neprivalomi ir yra taikoma Tarybos reglamento (EB) Nr.338/97 bei Komisijos reglamento (EB) Nr.1808/2001 tranzitui nustatyta tvarka. Leidimus išduoda: Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija ir Aplinkos ministerijos regionų aplinkos apsaugos departamentai (pagal prašančiojo asmens gyvenamąją vietą arba prekybos atveju – pagal prekybos vietas). Norint gauti leidimą reikia pateikti prašymą, kuriame turi būti nurodyta: prekiaujančio, įvežančio (išvežančio) fizinio asmens vardas ir pavardė, asmens kodas, adresas, o juridinio asmens – pavadinimas; įmonės kodas, buveinė; parduodamų, įvežamų (išvežamų) gyvūnų rusių lietuviški ir (arba) moksliniai (lotyniški) pavadinimai; kiekis, kilmės šalis, transportavimo būdas ir sąlygos, įvežimo (išvežimo) tikslas; data arba laikotarpis (laikinojo įvežimo (išvežimo) atveju), teisėtą įsigijimą patvirtinančių dokumentų originalus ir / ar kopijas. Leidimui gauti paslaugų teikėjas pateikia reikiamus dokumentus. Valstybinė aplinkos apsaugos inspekcija išnagrinėja prašymą ir priima sprendimą išduoti leidimą arba pateikia motyvuotą raštišką atsisakymą jį išduoti. Leidimui įvežti (išvežti) gyvūnus, jų dalis ir gaminius iš jų gauti fiziniai ir juridiniai asmenys turi pateikti:

- Europos Bendrijos Komisijos reglamente Nr. 865/2006 nustatyto pavyzdžio paraišką, jei ketinama įvežti (išvežti) Nykstančių laukinės faunos ir floros rusių tarptautinės konvencijos I –III prieduose nurodytus gyvūnus, jų dalis ar gaminius iš jų, kitais atvejais – prašymą;
- teisėtą įsigijimą patvirtinančių dokumentų originalus ir / ar kopijas;
- Nykstančių laukinės faunos ir floros rusių tarptautinės prekybos konvencijos nustatytais atvejais, pateikiant dokumentus gauti CITES leidimą įvežti į Lietuvos Respubliką ar išvežti iš jos gyvūnus, jų dalis ir gaminius iš jų, turi būti pateiktas analogiškas kompetentingos institucijos užsienio šalyje,

iš kurios šie objektai išvežami arba į kurią įvežami, išduotas leidimas įvežti (išvežti) šiuos gyvūnus, jų dalis ir gaminius iš jų.

Leidimus įvežti (išvežti) gyvūnus, jų dalis ir gaminius iš jų arba jais prekiauti dėl taisyklių reikalavimų pažeidimų gali pripažinti negaliojančiais šiuos leidimus išdavusios institucijos ir apie tai raštu informuoti Aplinkos ministeriją, o įvežimo ar išvežimo atveju – ir Muitinės departamentą prie finansų ministerijos. Gyvūnai, jų dalys ir gaminiai iš jų įvežami į Lietuvos Respubliką ar išvežami iš jos pažeidžiant CITES konvencijos, Tarybos reglamento (EB) Nr. 338/97, Komisijos reglamento (EB) Nr. 865/2006, Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1007/2009, Komisijos reglamento (EB) Nr. 737/2010 ar Taisyklių nuostatas, sulaikomi ar konfiskuojami Lietuvos Respublikos ar kitų teisės aktų nustatyta tvarka.

Aplinkos apsaugos agentūra, Aplinkos ministerijos regionų aplinkos apsaugos departamentai, muitinė, sulaikę ar konfiskavę laukinius gyvūnus, jų dalis ar gaminius iš jų, nedelsdami apie tai raštu informuoja Aplinkos ministeriją. Aplinkos ministerija priima sprendimus dėl sulaikytų ar konfiskuotų laukinių gyvūnų, jų dalių ar gaminių iš jų laikymo ir naudojimo.

Gyvų gyvūnų sulaikymo ar konfiskavimo atvejais institucija, kurios žinioje jie yra, imasi visų priemonių, būtinų sulaikytų gyvūnų gabenimo bei jų laikymo rizikai nustatyti. Išlaidos tenka asmeniui, ketinusiame įvežti (išvežti) ar parduoti sulaikytus ar konfiskuotus gyvūnus. Kilus bet kokių neaiškumų dėl įvežamų (išvežamų) gyvūnų, jų dalių ir gaminių iš jų muitinės pareigūnai gali kreiptis į Aplinkos apsaugos agentūrą ar į Gamtos tyrimų centrą.

Būtina prisiminti: net ir oficialioje prekybos vietoje įgytam suvenyriui, pagamintam iš laukinio gyvūno ar augalo, reikalingas CITES leidimas.

4. Nykstančių laukinių gyvūnų ir augalų rūšių tarptautinės prekybos konvencijos pažeidimai

Lietuvos muitinėje

Pažeidimų rūšys (Tarybos reglamentas (EB) Nr. 338/97) dėl laukinės faunos ir floros apsaugos, reguliuojant prekybą jais:

- pavyzdžių įvežimas į arba eksportas arba reeksportas iš Bendrijos be atitinkamo leidimo arba sertifikato arba su netikru, suklastotu arba negaliojančiu leidimu arba sertifikatu, arba su leidimu, kuris buvo pakeistas be išduodančios institucijos leidimo;
- suklastotos deklaracijos pateikimas arba tyčinis neteisingos informacijos pateikimas, siekiant gauti leidimą arba sertifikatą;
- netikrų, suklastotų, negaliojančių arba pakeistų be leidimo leidimų arba sertifikatų naudojimas, siekiant gauti Bendrijos leidimą arba sertifikatą arba bet kokiam kitokiam oficialiam tikslui, susijusiam su šiuo reglamentu;
- pranešimo apie importą nepateikimas arba suklastotas pranešimas apie importą;

- gyvų pavyzdžių siuntimas tinkamai neparuošus, siekiant sumažinti sužeidimų grėsmę, grėsmę sveikatai arba apsaugoti nuo žiaurios elgesio;
- pavyzdžių siuntimas į, iš ar tranzitu per Bendrijos teritoriją be atitinkamo leidimo arba sertifikato, išduoto pagal šį reglamentą ir, eksporto arba reeksporto iš trečiosios valstybės, kuri yra Konvencijos susitariančioji šalis, atveju bei laikantis šios Konvencijos be patenkinamo tokio leidimo arba sertifikato buvimo įrodymo ir kt.

Lietuvos muitinė užtikrina CITES konvencijos įgyvendinimo kontrolę. Muitinės pareigūnai dažniausiai oro uostuose sulaikydami nykstančių gyvūnų ir augalų egzempliorius, prisideda prie laukinės gamtos išsaugojimo. Vienas pagrindinių šios konvencijos principų – mažinti egzotinių gyvūnų bei augalų išsigijimo poreikį, o dingus poreikiui, nebus ir pasiūlos. Tokiu būdu užkertamas kelias retų gyvūnų bei augalų rūšių naikinimui¹². Daugiausiai be leidimų nykstančių gyvūnų ir augalų egzempliorių muitinėje buvo sulaikyta 2006 ir 2010 metais, atitinkamai 1283 vienetai ir 2135 vienetai. Tam įtakos turėjo tais metais sulaikytas didelis skaičius nykstančių gyvūnų – poliarinių lapių kailių – 1250 vienetų, bei 2010 metais sulaikyta didelis kiekis įvairių pavidalų vaistų bei medicininių preparatų, į kurių sudėtį įeina nykstančios faunos ir floros. Pastaruoju metu labai paplitus netradiciniams įvairiems gydymo metodams paplito ir Rytų šalių medicinos preparatai, kurių sudėtyje būna komponentų, pagamintų iš CITES saugomų gyvūnų dalių ar augmenijos. Įvairūs vaistiniai preparatai ne tik tablečių, bet ir mikstūros, piliulių, užpilų ar net pleistrų pavidalu į Lietuvą atkeliauja iš Kinijos, Indijos, Vietnamo ar kitų Azijos šalių. Pagal Europos Sąjungos reglamentus bei CITES konvenciją, pažeidimas gali būti fiksuojamas, kai medicinos preparatų sudėtyje bet kuria kalba yra nurodytas retos rūšies saugomas augalas ar saugomo gyvūno produktas. Lietuvos muitinės pareigūnams sulaikius tokius vaistinius preparatus ne visada iš karto pavyksta nustatyti, ar jie įtraukti į kurios nors nykstančios laukinės faunos ar floros tarptautinės prekybos konvencijos priedus, Europos Sąjungos reglamentus ir pan., tad kilus tokių neaiškumų pagalbos yra kreipiamasi į Gamtos tyrimų centrą, kuris gali patvirtinti arba paneigti muitininkams kilusius įtarimus.

Didžiausias neteisėtai gabenamų nykstančios laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės konvencijos (CITES) saugomų egzempliorių sulaikymo laikotarpis Lietuvoje prasidėjo kartu su ekonominiu šalies pakilimu, nuo 2006 metų, kai lietuviai pradėjo dažniau keliauti po Afriką ir Aziją. Ši tendencija išliko iki dabar. Dažniausiai iš tolimųjų kraštų buvo gabenama suvenyrų, pagamintų iš saugomų gyvūnų odos, kolekcionierių vertinamų kolekcinėse drugelių, įvairių augalų ar jų sėklų bei CITES saugomų faunos rūšių konservuotų ar kitaip apdirbtų gyvūnų iškamšų. Itin populiariu tapo artimiesiems parvežti buteliuose konservuotų gyvačių, skorpionų ar jūros arkliukų. Dažnas turistai savo namus norėtų papuošti jūrų kriauklėmis, kurių muitinėje per

12 Statistiniai Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos 2006–2010 m. duomenys.

analizuojamą laikotarpį sulaikyta net 69 vienetai, dirbiniais, pagamintais iš dramblio kaulo, – 5 vienetai, bei grįžę po egzotiškų atostogų pasididžiuoti nebrangiai įgytais aksesuarais iš gyvačių, krokodilų ar kitų roplių odų. Iki šiol namo grįžtančių lietuvių bagaže dažnai pasitaiko koralų, jų nuo 2006 metų be leidimų įvežta net 160 vienetų. Taip pat dažnas keliautojas atsiveža daugiau nei leidžiama juodųjų ikrų, krokodilo ir kitų roplių odos batų, rankinių, piniginių. 2013 metais tikrinami pašto siuntas muitinės pareigūnai aptiko iš Prancūzijos atkeliavusį paketą su kaktusais, kuriems įvežti reikalingi Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės konvencijos (CITES) nurodyti leidimai. Atlikdami muitinį tikrinimą Vilniaus pašto skirstymo departamente muitininkai, kaip įprastai, dirbo su tarnybiniais šunimis. Belgų aviganiai dėmesį patraukė smulkus paketas iš Prancūzijos. Jį atidarę pareigūnai rado penkis skirtingo dydžio žalius augalų, iš pirmo žvilgsnio panašių į kaktusus, ūglius. Muitinės pareigūnai įtarimų sukėlusį paketą sulaikė. Paaškęs, jog Klaipėdoje gyvenantis siuntinio gavėjas iš Prancūzijos nelegaliai bandė parsiusiti *Astrophytum Asterias Cactus* ir *Astrophytum Mriostigma Quadricactus* rūšių kaktusus, kurie yra įrašyti į CITES konvenciją ir jiems gabenti reikia specialių dokumentų. Šiuo atveju, jei siuntos gavėjas nepateiktų muitinei CITES ir kitų, šiems kaktusams įvežti į Lietuvą reikalingų sertifikatų, sulaikyti augalai nebūtų naikinami. Tokiais atvejais muitinės pareigūnai juos auginti perduoda Vilniaus universiteto Botanikos sodui. Suvenyrus sulaikantys muitinės pareigūnai atkreipė dėmesį, kad egzotinių sudėtinių dalių turinčių preparatų, nykstančių augalų sėklų ar drugelių imta ieškoti internetu ir siųsti iš svečių šalių pašto siuntomis. Tad nykstančių gyvūnų ir augalų apsaugos kontrolę teko sustiprinti ir pašto pervežimo centruose.

Gyvų gabenamų gyvūnų pasitaiko retai. Per analizuojamus aštuonerius metus Lietuvos muitinė konfiskavo 5 gyvas papūgas.

Keliavimo su naminiais gyvūnais taisykles ir rekomendacijas nustato bei reguliuoja Lietuvos Respublikos valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba. Pagrindiniai keliaujantiems gyvūnams reikalingi dokumentai yra augintinio pasas ir veterinarinio įvežimo dokumentas gyvūnui.

Visuomenei pradžėjus labai domėtis tradicine kinų medicina, kur daugelyje medikamentų vyrauja komponentai, pagaminti iš CITES saugomų gyvūnų dalių ar saugomos augmenijos, skaičiuojama, kad per 2009 metus buvo sulaikyta apie 200 kilogramų įvairiausių tablečių, piliulių, mikstūrų. Jų sudėtyje būta, pavyzdžiui, orchidėjų ar retų kaktusų. Kinijoje, Indijoje, Vietname ir kitose Azijos valstybėse pagaminti preparatai dažniausiai sutrumpintai vadinami tiesiog TCM (*angl. Traditional Chinese Medicine* – tradicinė kinų medicina). Daliai tokių preparatų leidimai įvežti gali būti išduoti, jei kartu su prašymu pateikiamas leidimas eksportui iš kilmės šalies. Kiekvienas toks prašymas gali būti atmetamas, jeigu preparato sudėtyje yra paminėtas bent vienas konvencijos I priedo sąraše nurodytas saugomas gyvūnas ar augalas (pvz., tigras, jūriniai vėžliai ir kt.). Lietuvoje prekybos vietose pasitaiko nemažai TCM pavyzdžių, įvežtų iš Rusijos, Kinijos, Indijos, Meksikos, Jungtinių Amerikos Valstijų. Sudėtyje nurodomi meškos taukai ar tulžis, tigras ar leopardo kaulai, jūriniai vėžliai,

kaktusai ir orchidiniai augalai, afrikinė vyšnia ir daugelis kitų retų ir nykstančių dėl netausaus ir menkai kontroliuojamo trečiajame pasaulyje vartojimo. Nė vienu iš šių atvejų nebuvo pateikti būtini eksporto/ importo ir prekybos leidimai. Keleivių muitinio tikrinimo metu pareigūnai atkreipė dėmesį į iš Jordanijos parskridusio mūsų šalies piliečio asmeninį bagažą – narvelyje tupinčią Afrikos pilkąją papūgą, kurios daugeliui žinomos kaip papūgos žako. Kadangi Afrikos pilkosios papūgos įtrauktos į CITES konvencijos saugomų paukščių sąrašą, jų gabenimui reikalingi specialūs leidimai. Jordanija, kaip ir Lietuva, yra CITES konvencijos narė, todėl specialistų leidimų reikėjo ne tik norint išvežti paukštį į Lietuvą, bet ir išvežti jį iš trečiosios šalies. 2012 m. sausio – gruodžio mėn. Lietuvos Respublikos muitinės pareigūnai, atlikdami nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių įvežimo ir išvežimo kontrolę, nustatė 13 atvejų, kai asmenys gabenė prekes pažeisdami CITES konvencijos reikalavimus, ir, palyginti su 2011 m. tuo pačiu laikotarpiu (13 atvejų), nustatyta tiek pat atvejų. Sausio – gruodžio mėn. sulaikyti 4 buteliai su skystyje esančiomis gyvatėmis / skorpionais, 5 vnt. koralų, rankinė iš krokodilo odos, 1 (vienas) diržas iš gyvatės odos ir įvairių laukinių gyvūnų odos (gyvatės (Kobros), dramblio, krokodilo), 7 buteliai su skystyje esančiomis gyvatėmis / skorpionais, 5 vnt. laukinių gyvūnų ragų, 2 (du) stručio kiaušiniai, 3 buteliai su gyvačių nuodų milteliais ir 6 vnt. orchidėjų¹³.

2011 m. tuo pačiu laikotarpiu sulaikyta 407 vnt. kaktusų sėklų, 3 vnt. kaktusų, 2 vnt. koralų, 1800 vnt. tablečių, kurių sudėtyje yra augalų, gyvūnų ar jų dalių, rankinė iš krokodilo odos su krokodilo galva, 4 vnt. gyvų – žalių augalų, pritrvirtintų ant medžio žievės (*Schoenorchis fragrans*, *Pterocerus semiteretifolium*, *Psygmorchis pusilla*, *Truclelia pumila*) ir 3 vnt. orchidėjų šeimos augalų (*Orchidaceae*).

2013 m. sausio – rugsėjo mėn. Lietuvos muitinės pareigūnai, atlikdami nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių įvežimo ir išvežimo kontrolę, nustatė 7 pažeidimus, susijusius su CITES konvencijos reikalavimais. Palyginti su 2012 m. tuo pačių laikotarpiu (10 atvejų), nustatyta 30 procentų mažiau. Ataskaitiniu laikotarpiu sulaikė 3 vnt. maisto papildų iš lokio taukų, 5 vnt. kaktusų (lot. *Astrophytum Myriostigma quardricactus*), 3 vnt. butelių su skystyje esančiais skorpionais, 20 vnt. kaktusų sėklų, 8 vnt. įvairių dydžių kaktusų, iš kurių 7 vnt. priklauso *Echinopsis* genties šeimai, 1 butelis su gyvate, kuri užpilta skysčiu. 2012 m. sausio – rugsėjo mėn. Lietuvos muitinės pareigūnai sulaikė 5 vnt. koralų (lot. *Scleractinia spp.*), 1 diržą iš gyvatės odos (lot. *Naja sputatrix*), 4 butelius su skystyje esančiomis gyvatėmis / skorpionais, rankinuką iš krokodilo odos ir 6 vnt. (1,8 kg) įvairių laukinių gyvūnų odos (dramblio, krokodilo ir pan.), 5 koralus (*Scleractinia spp.*) ir 5 vnt. skirtingų formų ir dydžių buteliukus su gyvatėmis.

Atlikus Lietuvos muitinėje užfiksuotų nykstančių laukinių gyvūnų ir augalų rūšių tarptautinės prekybos konvencijos pažeidimų atvejų analizę, pastebėta, jog užfiksuotų pažeidimų skaičius 2011–2012 metais kito nežymiai, tai padidedamas, tai su-

13 Statistiniai Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos 2011–2013 m. duomenys.

mažėdamas. Nykstančių laukinių gyvūnų ir augalų rūšių tarptautinės prekybos konvencijos pažeidimų atsiradimui įtakos turi pagerėjęs gyventojų pragyvenimo lygis, suteikiantis galimybę žmonėms keliauti į svečias šalis, bei susigundymas parsivežti dalį egzotikos ir į savo šalį. Tačiau visuomenei neturint pakankamai informacijos apie nykstančias rūšis, jų gabenimo sąlygas, leidimus ir pan. šis iš pirmo žvilgsnio nekaltas veiksmas tapdavo nusikalstama veika, kadangi buvo pažeidžiamos CITES konvencijos ir kitų teisės aktų nuostatos. 2011–2012 m. užfiksuotų pažeidimų skaičius nėra didelis (13 atvejų).

Tam įtakos galėjo turėti nuolatinės pastangos kelti muitinės pareigūnų kvalifikaciją bei gerinti muitinio tikrinimo ir kitų muitinės kontrolės priemonių kokybę. Kitas svarbus aspektas, turintis įtakos konvencijos pažeidimų skaičiaus mažėjimui, yra informacinių technologijų diegimas, muitinės darbo metodų ir aplinkos modernizavimas bei siekis kurti elektroninę muitinę

Importo ir eksporto leidimų sistema taikoma įvežant į CITES konvenciją įrašytus egzempliorius iš trečiųjų šalių. Įsigyjant Europos Sąjungoje nelaisvėje išaugintus konvencijos prieduose išvardytus gyvūnus, augalus ar gaminius iš jų būtina turėti tvarkingus įsigijimo dokumentus su tiksliai nurodytomis rūšimis ir jų kilme.

Muitinei išaiškinus bei užfiksavus prekybos nykstančiais faunos ir floros egzemplioriais pažeidimus imamasi atitinkamų priemonių:

- baudžiama už CITES konvencijas, Europos Bendrijos reglamentus, saugančius nykstančias faunos ir floros rūšis, prekybos laukiniais gyvūnais taisyklės pažeidžiančią egzempliorių prekybą, jų turėjimą arba už viena ir kita;
- numatytas egzempliorių konfiskavimas arba egzempliorių grąžinimas eksporto valstybei.

Baudas už nykstančių gyvūnų ir augalų rūšių neteisėtą tarptautinę prekybą, jų įvežimą bei išvežimą numato Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (ATPK 67, 88, 110 ir kt. straipsniai). Gyvūnai, jų dalys ir gaminiai iš jų, įvežami į Lietuvos Respubliką ar išvežami iš jos pažeidžiant CITES konvencijos, Europos Bendrijos Tarybos reglamentus ar prekybos laukiniais gyvūnais taisyklių nuostatas, sulaukomi ar konfiskuojami įstatymų bei kitų teisės aktų nustatyta tvarka. Kai kuriais atvejais numatyta ne tik administracinė, bet ir baudžiamoji atsakomybė.

5. Šiuolaikinės muitinės kontrolės įgyvendinimo veiksmingumas ir problemos užtikrinant nykstančių gyvūnų ir augalų rūšių apsaugą

Lietuvos muitinė, pasitelkusi visas jai suteiktas priežiūros ir kontrolės priemones, kiek leidžia galimybės stengiasi užtikrinti kuo didesnę nykstančių gyvūnų ir augalų rūšių apsaugą šalyje bei tarptautinės prekybos jais kontrolę. Tačiau ne visi iškelti uždaviniai yra taip paprastai įvykdomi. Padidėjus asmenų ir prekių (krovinių) tranzito srautams, supaprastinus ES vidinių sienų kirtimo tvarką didėja pažeidimų ir muitinės apgaulių rizika. Taip pat dėl informacinių technologijų ir telekomunikacijų

naudojimo atsiranda naujų maitinės apgavysčių rūšių. Muitinei yra suteikiamos naujos funkcijos, kurioms efektingai įgyvendinti neskiriamas reikalingas finansavimas.

Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduriama pažeidžiant nykstančių laukinių gyvūnų ir augalų rūšimis tarptautinę prekybą, galima suskirstyti į šias grupes:

Teisinės: priimtų teisės aktų įgyvendinimas praktikoje, jų vykdymo kontrolė.

Ekonominės: skurdas, nedarbas, menkas šalių išsivystymo lygis turi įtakos laukinės gyvūnijos ir augalijos sparčiam nykimui. Efektyvių kontrolės priemonių parengimui, atskiros kontroliuojančios institucijos sukūrimui, kontrolės proceso efektyvumo didinimui ir kitoms priemonėms reikalingi papildomi finansiniai ištekliai.

Psichologinės: asmeninė atsakomybė, asmeninis požiūris ir suvokimas.

Vadybos problemos susijusios su CITES įgyvendinimu: kontroliuojančių institucijų darbuotojų kvalifikacijos stygius.

Viena iš svarbiausių CITES konvencijos veiksmingo įgyvendinimo kliūčių yra visuomenės požiūris bei ekonominis išsivystymas ir skurdas. Gerėjant ekonominėms ir socialinėms sąlygoms (užimtumui, pragyvenimo lygiui, socialinei apsaugai ir pan.), mažėja visuomenės polinkis į nusikalstamą veiklą ir maitinės apgaulių, todėl siekiant efektyviai įgyvendinti CITES konvenciją reikia sukurti ir pateikti visuomenei naujas socialines programas, šviesti visuomenę, nes dėl nepakankamo piliečių švietimo didelė visuomenės dalis toleruoja maitių teisės aktų pažeidimus.

Neužtikrintos pakankamos Lietuvos maitinės pareigūnų (palyginti su kitų statutinių organizacijų) socialinės garantijos trukdo kokybiškai formuoti Lietuvos maitinės padalinius, efektyviai ir veiksmingai vykdančius teisės saugos funkcijas. Atnaujinimo reikalauja techninė tikrinimų įranga – maitinės postuose kai kur ji dar naudojama pasenusi. Modernios ir naujos kontrolės technologijos didina pačios kontrolės efektyvumą maitinėje. Elektroninės prekybos raida taip pat didina pažeidimų, susijusių su intelektinės nuosavybės teisėmis bei su įstatymais dėl laukinės faunos ir floros, apsaugą, reguliuojant laukinės faunos ir floros prekybą ir riziką. Kvalifikacijos trūkumas – silpnokas teisinės bazės išmanymas. Lietuvos muitinei skiriamos papildomos užduotys, nesuteikiant pakankamai laiko joms įsisavinti ir vykdyti, tai trikdo planingą maitinės veiklą. Taigi, maitinės pareigūnai turėtų nuolat tobulėti profesinėje srityje, atnaujinti žinias, kadangi teisės aktai nuolatos keičiami ir papildomi, taip pat kinta saugomų nykstančių gyvūnų ir augalų rūšių sąrašas, o pažeidėjai sugalvoja vis naujesnių neteisėtų prekių gabenimo, dokumentų klastojimo ir kt. būdų. Trūksta metodinės medžiagos. Pavyzdžiui, gabenamas rankinukas iš dirbtinės pitono odos. Maitinės pareigūnas pasižiūrėjęs į minėtą gaminį turi atpažinti iš ko prekė pagaminta, t. y. atskirti, ar tai yra CITES konvencijos saugomų rūšių dirbinys, ar ne. Dažnas maitinės pareigūnas tokių žinių neturi, todėl po ranka turėtų būti metodinė medžiaga, kur maitininkas galėtų pasitikrinti. Vangiai dalijamasi patirtimi su kolegomis iš kitų šalių maitinių – dažna to priežastis – maitinės darbuotojai prastai moka užsienio kalbas. Sulaikytų gyvūnų laikymo ir sandėliavimo problemos – sulaikyti gyvi nykstančių gyvūnų ir augalų egzemplioriai gali būti perduoti saugoti į Gamtos tyrimų centrą. Tačiau pagal sulaikytojo gyvo nykstančio gyvūno specifiką reikalinga speciali

priežiūra, maitinimas ir laikymo sąlygos. Visa tai reikalauja papildomų finansinių bei darbuotojų išteklių, tačiau esant mažam finansavimui, kyla įvairių sunkumų. Nėra tobula muitinės paslaugų teikimo sistema – dažnam visuomenės nariui muitinės teikiamos paslaugos ne visada yra patogios, kadangi reikia pildyti daug įvairiausių papierinių dokumentų, juos teikti tik atvykus, kartais procedūros gali užsitęsti, o visa tai reikalauja papildomų laiko sąnaudų. Nepakankamas visuomenės informavimas – Lietuvos muitinė turėtų labiau įtraukti visuomenę į muitinės veiklą, labiau skatinti domėtis jos veikla ir įvairiomis vykdomomis programomis bei didinti informatyvumą.

Apibendrinant muitinės kontrolės problemas įgyvendinant CITES konvencijos nuostatas daug dėmesio turėtų būti skiriama teisei bazei. Visų pirma teisės aktų (pvz., Baudžiamojo ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų) spragos neužtikrina efektyvaus teisės aktų pažeidimų užkardymo. Pavyzdžiui, jei gabenama didelis skaičius nykstančių gyvūnų, atsiranda problema, kur dėti konfiskuotą prekę. Kyla transportavimo, logistikos problemų. Keičiantis tarptautinės prekybos sąlygoms, esamos teisinės apsaugos priemonės yra nepakankamos ir tai rodo pasauliniai nelegalios prekybos mastai. Valstybė turi spręsti ekonomines problemas, o valstybinės institucijos turi užtikrinti konstruktyvų bei darnų konvencijos įgyvendinimą šalies viduje. Gerėjant ekonominėms ir socialinėms sąlygoms mažėja visuomenės polinkis į nusikalstamą veiklą ir muitinės apgaulės.

6. Muitinės veiklos perspektyvos įgyvendinant nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių apsaugą

Lietuvos ekonomika yra glaudžiai susijusi su efektyvia tarptautine prekyba, jos supaprastinimu bei saugumo užtikrinimu. Lietuvos muitinė, kontroliuodama išorines Europos Bendrijos muitų teritorijos sienas, įgyvendina Europos Bendrijoje taikomų muitų ir tarptautinės prekybos politiką. Būdamą globalizacijos procesų centre muitinė dalyvauja prekybos reguliavimo ir kontrolės veikloje. Šiuolaikinės muitinės pagrindinis tikslas – kelias į modernesnę XXI amžiaus Lietuvos Respublikos muitinę. Lemiamas muitinės vaidmuo užtikrinant tarptautinės prekybos grandinės saugumą, pasaulinės ekonomikos globalizacija, auganti tarptautinio terorizmo ir organizuoto nusikalstamumo grėsmė, prekybos kelių ir prekių (krovinių) srautų kaita, nauji gamybos, vartojimo modeliai ir rizikos veiksniai skatina muitinę numatyti naujas veiklos sąlygas ir tobulinti veiklos metodus.

Lietuvos Respublikos muitinė Europos Sąjungos gyvenimo ritmu siekia pertvarkyti įprastą muitinės ir verslo aplinką į nepopierinę, naujoje teisinėje aplinkoje įgyvendinama Elektroninės muitinės iniciatyva gerinti ekonominių operacijų vykdytojų ir kitų asmenų aptarnavimo kokybę, mažinti jiems administracinę naštą, optimizuoti muitinės veiklos procesus ir racionaliau naudoti žmogiškuosius ir finansinius išteklius muitinės funkcijoms vykdyti. Lietuvos Respublikos elektroninės muitinės diegimas ir ją aptarnaujančių informacinių sistemų priežiūros programa – viena iš Muitinės departamento vykdomų programų. Pagrindinis programos siekis – iki 2016

metų sukurti naują integruotos muitinės informacinės sistemos versiją, atitinkančią elektroninės muitinės reikalavimus. Įgyvendinti šį tikslą padėsiantys uždaviniai: vykdyti priemones, susijusias su Elektroninės muitinės iniciatyvos įgyvendinimu, t. y. tobulinti muitinės teikiamas elektronines paslaugas. Taigi įprastine muitinės deklaracija tampa elektroninė deklaracija. Elektroninių paslaugų plėtojimas ir diegimas, įgyvendinant CITES konvenciją Lietuvoje, būtų optimizavimo konvencijos įgyvendinimo procesų pagrindas. Sukūrus bei įdiegus atnaujintą importo sistemą, bus sudaryta galimybė Europos Sąjungos valstybių narių muitinių administracijoms keistis tarpusavyje ir su ekonominių operacijų vykdytojais elektroniniais pranešimais apie į Europos Sąjungos muitų teritoriją vidaus vartojimui įvežamas prekes, leis muitinės administracijoms efektyviai valdyti riziką ir kontroliuoti prekių gabenimą Europos Sąjungos teritorijoje, padės kovoti su muitų ir kitų teisės aktų pažeidimais, spartins prekių judėjimą ir didins prekių tiekimo grandinės saugumą bei muitinių administracijų veiklos efektyvumą ir ekonominių operacijų vykdytojų konkurencingumą. Muitinės veiklos efektyvumo padidinimui svarbus savalaikis bei nuolatinis muitinės pareigūnų kvalifikacijos kėlimas, elektroninių mokymų testai, elektroninės sistemos išnaudojimas periodiškai atnaujintų pareigūnų žinias apie CITES konvencijos įgyvendinimo pakeitimus, naujus teisės aktus, naujų laukinės augalijos ir gyvūnijos rūšių įtraukimą į CITES priedelius. Ryški Lietuvos muitinės perspektyva – bendradarbiavimo plėtojimas su Pasaulio muitinių organizacija (PMO), siekiant dalintis žiniomis bei patirtimi. Muitinių tikrinimą grįsti rizikos analizės rezultatais, rizikos analizę atliekant pagal muitinei iš anksto ir įforminimo metu pateiktas deklaracijas, taip pat pagal kitą muitinei prieinamą informaciją. Taip pat muitinė turi neišnaudotą nišą įgyvendinant CITES konvenciją Lietuvoje dėl visuomenės informavimo ir prevencinių priemonių strategijos parengimo bei įgyvendinimo.

Viena iš perspektyviausių bei muitinės kontrolę sustiprinsiančių priemonių yra „vieno langelio“ ir „vieno sustojimo“ principų taikymas atliekant prekių importo, eksporto ir tranzito formalumus. Šių principų įgyvendinimą Lietuvos muitinė palankiai vertina, nes tai turėtų teigiamą poveikį muitinės veiklai ir sudarytų geresnes sąlygas verslui (mažesnės verslo išlaidos, greitesnis prekių išleidimas, didesnis skaidrumas, efektyvesnis išteklių panaudojimas), kas ir nurodyta Lietuvos muitinės strategijoje. Muitinė perkėlus į elektroninę erdvę jos teikiamas paslaugas, susijusias su nykstančių gyvūnų ir augalų rūšių tarptautine prekyba, leidimų išdavimu, eksporto pranešimais, prašymais ir pan. paspartintų jų išdavimą, o vartotojams tai būtų žymiai patogiau ir sutaupytų laiką. Tai taip pat padėtų tobulinti ir plėtoti muitinės informacijos kaupimą, analizę bei keitimąsi ja su kitomis institucijomis, nes tai svarbu pažeidimų prevencijai, pažeidėjų išaiškinimui, tarptautinės prekybos saugumui užtikrinti.

Išvados

1. Globalizacijos sąlygomis didėja biologinės įvairovės apsaugos reikšmė, kuriai tenka esminis vaidmuo užtikrinant gyvenimo ir pragyvenimo šaltinių tvarumą, eko-

nominį ir socialinį šalies vystymąsi, žmonių gerovę, todėl imta susirūpinti nykstančių laukinės augalijos bei gyvūnijos rūšių išsaugojimu.

2. Viena iš pagrindinių priežasčių, spartinančių laukinių gyvūnų ir augalų nykimą, – prekyba jais ar jų produktais bei nesaikingas vartojimas. Neteisėta prekyba gyvosios gamtos vertybėmis yra trečias pagal mastą pasaulyje, nešantis didžiausią pelną ekonominis nusikaltimas – po prekybos narkotikais ir ginklais. Tam, kad nykstančios gyvūnų ir augalų rūšys būtų labiau tausojamos, reikalinga tarptautinės prekybos kontrolė, kuri užtikrintų didesnę ir efektyvesnę šių rūšių apsaugą.

3. CITES yra išsamiausias galiojantis pasaulinis laukinės faunos ir floros išsaugojimo susitarimas, kuriuo siekiama užkirsti kelią per dideliu laukinės faunos ir floros išteklių naudojimui vykdant tarptautinę prekybą. Lietuvos valstybė, ratifikavusi šią sutartį, įsipareigojo taikyti leidimų įvežamiems, išvežamiems laukiniams gyvūnams, augalams, jų dalims ir gaminiams iš jų sistemą, paskirdama konkrečias valdymo institucijas, atsakingas už konvencijos reikalavimų vykdymą ir išdavimą. Europos Sąjungoje konvencijos reikalavimai įtvirtinti dar griežtesniu Tarybos reglamentu (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą.

4. Pagrindinė nykstančių gyvūnų ir augalų rūšių apsaugą užtikrinanti bei tarptautinės prekybos kontrolę atliekanti institucija yra Lietuvos Respublikos muitinė. Ji užtikrina, kad tarptautinė prekyba laukiniais gyvūnais ir augalais nekeltų pavojaus jų išlikimui, bei turi užkirsti kelią neteisėtai prekybai. Todėl jos įstaigų administracijoms keliami aukšti atitinkamos kvalifikacijos reikalavimai: gebėti dirbti inovatyviai, t. y. taikyti kompiuterinių technologijų, rinkos vadybos, derybų, užsienio kalbų mokėjimo, bendradarbiavimo ir kitus metodus sprendžiant sudėtingus laukinės faunos ir floros apsaugos klausimus.

5. Nuolat besikeičiant tarptautinės prekybos sąlygoms – keičiasi laukinės faunos ir floros apsaugos samprata: kuriami ES ir tarptautiniai institutai ir institucijos, novatoriški vadybos modeliai, tačiau labai svarbi išlieka nacionalinių organizacijų kompetencija, jų tarpusavio sąveika užkertant kelią rasti organizuotam nusikalstamumui. Suinteresuotų subjektų bendradarbiavimas turėtų būti stiprinamas kuriant elektronines keitimosi informacija sistemas. Bendrijos lygiu reikia vykdyti rizikos analizę ir ją tobulinti pasinaudojant esamais mechanizmais. Kiekvienai vyriausybės institucijai, susijusiai su pasienio ir vidaus kontrole (pasienio policija, mokesčių administracija, veterinarinė arba fitosanitarinė tarnyba), yra nustatytos apibrėžtos funkcijos, nedubliuojant veiksmų bei remiantis susitarimais, sudarytais centrinio, regioninio arba vietinio lygmeniu.

6. Pirmoji nykstančios laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos prielaida – užbaigta teisės aktų, reglamentuojančių šią sritį, ir sankcijų, taikomų už prekybos laukiniais gyvūnais taisyklių pažeidimus, sistema. Nusikalstama, neteisėta nykstančiais gyvūnais ir augalais prekyba yra labai pelninga nelegali veikla, duodanti galimybių ne tik nusikalstamą verslą plėsti, bet ir samdyti labai aukštos kvalifikacijos teisininkus ir kitus specialistus, gebančius ieškoti kontrolės ir reguliavimo sistemos reglamentavimo spragų, kad padėtų išvengti atsakomybės už nykstančios laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos pažeidimus.

7. Lietuvos muitinė, būdama valstybės institucija, kuri kontroliuoja ir administruoja tarptautinių prekių judėjimą, yra svarbi kontrolės dalis įgyvendinant nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvenciją, tačiau dėl teisinių, ekonominių, psichologinių ir vadybos aspektų įgyvendinimas vyksta vangiai. O tai reikalauja iš esmės keisti muitinių administravimo metodus, plėtoti valdymą. Atkirtis kriminogeniniam pasauliui galimas iš esmės keičiant administracinę veiklą – diegiant muitinėje ir kitose tarptautinės prekybos infrastruktūros organizacijose naująją viešąją vadybą, grįstą rinkos (verslo) vadybos metodais.

8. Tam, kad Lietuvos muitinė efektyviau ir veiksmingiau įgyvendintų CITES konvencijos reikalavimus, ji turėtų įtraukti į valstybės ir muitinės ilgalaikės strategijos tikslų įgyvendinimą visuomenę, politikus, verslo atstovus. Veiklos efektyvumui didinti muitinė turi užtikrinti šiuolaikinių informacinių technologijų ir vadybos metodologijų diegimą. Viena didžiausių perspektyvų bei muitinės kontrolę stiprinančių priemonių yra „vieno langelio“ ir „vieno sustojimo“ principų taikymas atliekant prekių importo, eksporto ir tranzito formalumus.

9. Taigi nykstančios laukinės faunos ir floros rūšių muitinės kontrolės ir regulavimo problemų sprendimas, remiantis praktine veikla, yra nauja perspektyvi tarptautinės prekybos grandinės saugumo užtikrinimo sritis, reikalaujanti sutelkto mokslo ir praktikos dėmesio. Straipsnyje iškelta ne viena problema, verta išsamios studijos.

Literatūra

- Bernard C. (2005) Europos Sąjungos materialinė teisė. Keturiuos laisvės. Vilnius: Eugrimas.
- CITES konvencijos reikalavimai – Lietuvos Respublikos muitinė [žiūrėta 2014-03-10]. <www.cust.lt/web/guest/vverslui/apribojimai/bites>.
- Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, Journal of International Wildlife Law and Policy, 2005. Number 1, 115-127 p.
- Convention on International Trade on Endangered, species of Wild Fauna and Flora [žiūrėta 2014-03-01]. <<http://www.cites.org/eng/disc/what.php>>
- Danet, M. Foreword. World Customs Journal. Vol.1, Number 1, March, 2007.
- Europa < ES teisės aktų santraukos >Muitinė [žiūrėta 2014-03-06]. <http://europa.eu/legislation_summaries/customs/11023_en.htm>
- Europos Komisijos 2001 m. rugpjūčio 30 d. reglamentas (EB) Nr. 1808/2001, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą įgyvendinimo taisykles. (2001) OL L 250/1.
- Europos Komisijos muitų ir mokesčių Generalinio direktorato DG TAXUD rekomenduojamos Muitinės strategijos direktyvos (Customs Blueprints). Pathways to modern customs, 2008.
- Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. birželio 12 d. reglamentas (ES) Nr. 608/2013 dėl muitinės atliekamo intelektinės nuosavybės teisių vykdymo užtikrinimo, kuriuo panaikinamas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1383/2003. (2013) OL, L181/15.

- Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 952/2013, nustatantis Sąjungos muitinės kodeksą (nauja redakcija). (2013) OL, L269, p. 1-10.
- Gaidamavičius A. 2009. Biologinės įvairovės apsauga: Ar iš tiesų tai kam nors rūpi? *Žalioji Lietuva*. Nr. 11-325.
- Laukinių augalų ir gyvūnų vežimas. Lietuvos Respublikos muitinė [žiūrėta 2014-03-10]. <www.cust.lt/web/guest/keleiviams/augaigaivyvunai>.
- Laurinavičius A. 2008. Komeraciniai ženkliai kaip tarptautinės rinkos apsaugos konceptas. *Intelektinė ekonomika. Mokslo darbų žurnalas*. Nr. 1(3), p. 29-40.
- Laurinavičius A. 2009. Intelektinės nuosavybės apsauga tarptautinėje prekyboje. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas [žiūrėta 2014-aktuali redakcija nuo 2014.01.01 [žiūrėta 2014 -03-12]. <[http://www.infolex/lt\(portal\)](http://www.infolex/lt(portal))>.
- Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Kas tai yra CITES? – Ratifikuoti tarptautiniai susitarimai / konvencijos. 2003-01-60 [žiūrėta 2014-01-15]. <http://www.am.lt/VI/article.php?article_id=2218>.
- Lietuvos Respublikos aplinkos ministro, Muitinės departamento prie finansų ministerijos generalinio direktoriaus ir Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2004 m. gegužės 18 d. įsakymu Nr. D1-274/1B-532/B1-507, patvirtintos „Prekybos laukiniais gyvūnais taisyklės“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 125-3097.
- Lietuvos Respublikos įstatymas dėl nykstančios laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencijos ratifikavimo. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 50-1739.
- Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 73-2517.
- Lietuvos Respublikos saugomų gyvūnų, augalų, grybų rūšių ir Bendrijų įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 159-7200.
- Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas [žiūrėta 2014-03-12]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_?p_id=46386>.
- Muitinė-Europa [žiūrėta 2014-03-02]. <<http://europa.eu/legislationsummaries/customs/index-lt.htm>>.
- Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Pažeidimų prevencijų skyriaus ataskaitiniai 2006-2009-2010 m. ir 2011-2012-2013 m. duomenys [žiūrėta 2013-12-20]. <<http://www.cust.lt>>.
- Nairobi konvencija „Dėl tarpusavio administracinės pagalbos užkertant kelią muitinės įstatymų pažeidimams, vykdančių šiuos pažeidimų tyrimą ir su jais kovojant“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 73-2517.
- Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencija. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 50-1741.
- Pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo standartų sistema*. Pasaulinė muitinių organizacija. Versta iš anglų kalbos. Vilnius: Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, 2005.
- Pasaulio prekybos organizacijos Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (TRIPS). *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 46-1620.
- Povilauskienė D. 2006. Teisė ir muitinės veikla. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Radžiukynas J. 2007. Naujosios iniciatyvos ir muitinės vaidmuo užtikrinant tarptautinės prekybos grandinės saugumą. *Intelektinė ekonomika*, t. 2, Nr. 2, p. 20-45.
- Radžiukynas J., Rimkus V., Sarapinienė S., Žitkienė R., Povilauskienė D. 2011.

- Europos Sąjungos bendroji prekybos politika. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
- Tarybos direktyva 79/409/EEB dėl laukinių paukščių apsaugos (OL 2004 m. specialusis leidimas, 15 skyrius, 1 t., p. 98) su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2006 m. lapkričio 20 d. Tarybos direktyva 2006/105/EB (OL 2006 L 363, p. 368).
- Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos (OL 2004 m. specialusis leidimas, 45 skyrius, 2 t., p. 102) su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2006 m. lapkričio 20 d. Tarybos direktyva 2006/105/EB/OL2006 L 363, p. 368.
- Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos ir floros apsaugos (OL 2004 m. specialusis leidimas, 45 skyrius, 2 t., p. 102) su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2006 m. lapkričio 20 d. Tarybos direktyva 2006/105/EB/OL 2006 L 363, p. 368.
- Tarybos reglamentas (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą (OL C, 26, 1992 2 3, P.1 ir OL C 131, 1994 5 12, p. 1.)
- Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą (OL 2004 m. specialusis leidimas, 2 skyrius, 4 tomas, p. 307), su pakeitimais, padarytais 2006 m. lapkričio 20 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1791/2006 (OL 2006 L 363, p. 1).
- Widdowson D. The Changing Role of Customs: Evolution or Revolution. World Customs Journal. Marc 2007. Volume 1, Number 1.
- Wulf De Luc Strategy for Customs Modernization. Customs Modernization Handbook. Washington: The World Bank, 2005 (1).

ENDANGERED SPECIES OF WILD FAUNA AND FLORA IN THE REPUBLIC OF LITHUANIA OF ENTRY AND EXIT CONTROL

Danguolė Povilauskienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

***Summary.** One of the components to control the international trade with endangered species of fauna and flora is the European Community border security. Because the trade of wild animals and plants crosses borders between countries, the effort to regulate it requires international cooperation to safeguard certain species from overexploitation. The CITES was conceived in the spirit of such cooperation. All import, export, re-export and introduction from the sea of species covered by the Convention has to be authorized through a licensing system. Each Party to the Convention must designate one or more Management Authorities in charge of administering that licensing system and one or more Scientific Authorities to advise them on the effects of trade on the status of the species. Implementing the CITES, the relevant European Community regulations and directives related to endangered wild animals and plants in international trade of the Republic of Lithuania, customs has become one of the main institutions to control the trade.*

For the global legal means to restrict the endangered species of wild animals and plants, their parts and products of their trade, import and export, the article examines the implementation of the customs activity of the CITES convention. Customs, while implementing endangered animal and plant protection, controls how to keep determined prohibitions, restrictions and special requirements. Efficiency of security depends on the cooperation of surveillance authorities and customs. International trade regulation methods are mainly associated with certain additional or specific requirements, e.g., a license, permit, certificate, conformity declaration and the like.

This article analyzes the problems occurring at customs by implementing the CITES convention.

Keywords: *international trade, customs control, regulation, the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES).*

Danguolė Povilauskienė, Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Finansų ir mokesčių katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: muitinės (muitų) teisė ir procedūros, muitinės veiklos veiksmingumas ir efektyvumas užtikrinant tarptautinės tiekimo grandinės saugumą.

Danguolė Povilauskienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, Department of Finance and Tax, lecturer. Research interests: customs law and procedures, customs activities efficiency and effectiveness ensuring the security of international supply chain.